

شریعت، حکومت اسلامی و حقوق بشر
گفتار هشتم

آیا شریعت اصلاح پذیر است؟

مهدی خلجی

آیا اسلام با حقوق بشر سازگار است؟

عصر جدید و تلاش برای شرعی کردن قانون و قانونی کردن
شرع

سه گروه نظام قانونی در کشورهای اسلامی

۱. نظام سنتی شریعت: عربستان سعودی
  ۲. نظام سکولار: ترکیه
  ۳. نظام ترکیبی: بیشتر کشورهای اسلامی از جمله ایران
- گنجاندن شریعت در قانون: انحصار در احوال شخصیه یا فراتر از
احوال شخصیه از جمله حدود و قصاص

سازگاری شریعت با حقوق بشر یا اسلام؟

آیا می‌توان اسلام را به شریعت فروکاست؟

تجربه‌ی تاریخی تصوف و عرفان: اسلام منهای شریعت
«شریعت راه را نشان می‌دهد و عبارت از احکامی است
که رعایت آن انسان را به راه هدایت می‌کند و مستعد به
دست آوردن لطایف روحانی و باطنی می‌سازد، همین که
این استعداد حاصل شد و طالب منظور خود را گرفت،
پیرو طریقت محسوب می‌شود، به این معنی که فائده
شریعت راهنمایی است و بس.»
قاسم غنی: در احوال و افکار حافظ

حتا بسیار صوفیانی که شریعت‌ستیز نبودند، چندان پابند
آن هم نبودند؛ اهل موسیقی، سماع و رقص و نیز شراب
بودند

تفسیرهای غیرروحانیان از اسلام

اسلام مبارز:

مجاهدین خلق، فدائیان اسلام، اخوان
المسلمین، القاعده، داعش
روشن فکری دینی:
بازرگان، شریعتی، سروش،

وجه مشترک این دو:

❖ پذیرش ایده‌ی خدای قانون‌گذار:

«شارع مقدس:

❖ یکی دانستن مُصحف با قرآن

❖ مصون از تحریف بودن قرآن

❖ امکان ارتباطی کلامی میان انسان و

خدا

اسلام مبارز:

مجاهدین خلق، فدائیان اسلام، اخوان المسلمین، القاعده، داعش: اجرای شریعت و حکومت اسلامی
روشن فکری دینی:

بازرگان، شریعتی، سروش، نفی سلطه فقیهان، رویکردی گزینشی به شریعت

وجه مشترک این دو:

- ❖ پذیرش ایده‌ی خدای قانون‌گذار: «شارع مقدس:
- ❖ یکی دانستن مُصحف با قرآن
- ❖ مصون از تحریف بودن قرآن
- ❖ امکان ارتباطی کلامی میان انسان و خدا
- ❖ درک غیرتاریخی از تاریخ اسلام: روایت مقدس از تاریخ
- ❖ استفاده از اسلام برای بسیج اجتماعی و تغییر سیاسی
- ❖ اقتداربخشیدن به سنت
- ❖ بیگانگی با مطالعات اسلامی مُدرن

چند نکته‌ی پایانی

- شریعت با حقوق مدرن و حقوق بشر به طور مطلق ناسازگار است
- شریعت اصلاح‌پذیر نیست، چون مبانی آن اصلاح‌پذیر نیستند
- تنها تفسیر موجه از اسلام، با روش‌شناسی علوم اجتماعی، زبانی و تاریخی مدرن به دست می‌آید
- اسلام نیازمند بازسازی الاهیات ایمان است: ایمان را باید از عقیده جدا کرد
- مصحف با وحی قرآنی یکی نیست. وحی برای همیشه از دسترس خارج شده، ولی مصحف، ساخته‌ای بشری، تاریخی و سیاسی است.
- هیچ تفسیری از اسلام، دموکراتیک نیست، مگر آن‌که همه‌ی اقتدارهای سنتی را واسازی یا ساخت‌زدایی کند: اقتدار متن‌ها، مفهوم‌ها، نهادها
- هر تفسیر دموکراتیک از اسلام با نفی مفهوم خدا یا خدا به مثابه‌ی مفهوم ممکن است. الاهیات تشبیهی در برابر الاهیات تنزیهی به خدای اقتدارگرا، متن و نهادها و قانون اقتدارگرا می‌انجامد.

پیشنهاد چند کتاب

✓ محمود شهابی، *تقریرات اصول*، به اهتمام عباس فرید، تهران، ۱۳۲۱

✓ محمود شهابی، *ادوار فقه*، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵

✓ ویلفرد مادلونگ، *جانشینی حضرت محمد: پژوهشی در خلافت نخستین*، ترجمه احمد نمایی، محمدجواد مهدوی، دکتر حیدررضا ضابط، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، آستان قدس رضوی، ۱۳۹۰

✓ ویلفرد مادلونگ، *مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه*، ترجمه جواد قاسمی. مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۵

✓ محمدرضا مظفر، *تحریر اصول الفقه*، ابوالقاسم گرجی (مقدمه)، علیرضا امینی (تهیه کننده)، محمدرضا آیتی (تهیه کننده)، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

✓ ابوالقاسم گرجی، *ادوار اصول فقه*، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵

✓ عباس اقبال آشتیانی، *خاندان نوبختی*، تهران، انتشارات طهوری

✓ رسول جعفریان، *تاریخ تشیع در ایران از آغاز تا طلوع دولت صفوی*، تهران، انتشارات علم

✓ مهدی فرهانی منفرد، *مهاجرت علمای شیعه از جبل عامل به ایران در عصر صفوی*، تهران، امیر کبیر

✓ حامد الگار، *دین و دولت در عصر قاجار*، تهران، انتشارات اساطیر

www.tavaana.org

- ✓ ابوالقاسم گرجی، تاریخ فقه و فقها، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، ۱۳۸۷
- ✓ کامل مصطفی الشیبی، تشیع و تصوف، ترجمه علیرضا ذکاوتی قراگزلو، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۴
- ✓ محمد کاظم رحمتی، شهید ثانی و نقش وی در تحولات دینی عصر نخست صفویه، تهران، بصیرت، ۱۳۹۳
- ✓ رسول جعفریان، سیاست و فرهنگ روزگار صفوی، تهران، علم، ۱۳۸۷
- ✓ رسول جعفریان، نقش خاندان کرکی در تأسیس و تداوم دولت صفوی، تهران، نشر علم، ۱۳۸۶
- ✓ رسول جعفریان، صفویه در عرصه دین، فرهنگ و سیاست (مجموعه ۳ جلدی)، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹
- ✓ محمدحسین منظورالاجداد، مرجعیت در عرصه اجتماع و سیاست، تهران، شیرازه، ۱۳۷۹
- ✓ عبدالهادی حائری، تشیع و مشروطیت در ایران، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۴.
- ✓ محمدحسین نائینی، تنبیهالامه و تنزیهالمله، به اهتمام سید محمود طالقانی، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۸،
- ✓ محمد ترکمان، رسائل، اعلامیه ها، مکتوبات و روزنامه شیخ فضل الله نوری، تهران، رسا، ۱۳۶۲
- ✓ یادنامه شیخ طوسی، به کوشش محمد واعظ زاده خراسانی، مشهد، دانشکده الهیات و ععارف اسلامی، ۱۳۴۸

✓ رسول جعفریان، صفویه از ظهور تا زوال، تهران، مؤسسه
فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۷۸

✓ علی دوانی، مفاخر اسلام، انتشارات مرکز اسناد انقلاب
اسلامی؛ ۱۳۸۶

✓ علی دوانی، آقا محمد باقر بن محمد اکمل اصفهانی معروف
به وحید بهبهانی، تهران، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۱

Bibliography

- ✓ *Law and Tradition in Classical Islamic Thought: Studies in Honor of Professor Hossein Modarressi*, edited by Michael Cook, Najma Haider, Intisar Rabb, Asma Sayeed, Palgrave Macmillan, (New York, 2013)
- ✓ Hossein Modarressi, *Crisis and Consolidation in the Formative Period of Shi'ite Islam: Abu Ja'Far Ibn Qiba Al-Razi and His Contribution to Imamite Shi'ite Thought*, (Princeton, Darwin Press, 1993)
- ✓ Hossein Modarressi, *An introduction to Shi'i law; A bibliographical Study*, (London, Ithaca Press, 1984)
- ✓ Wael B. Hallaq , *A History of Islamic Legal Theories: An Introduction to Sunni Usul al-fiqh*, Cambridge University Press (Cambridge, 1999)
- ✓ Robert M. Gleave, *Scripturalist Islam: The History and Doctrines of the Akhbari Shi'i School*, Brill (Leiden, 2007)
- ✓ Robert M. Gleave, *Inevitable doubt: Two Theories of Shi'i Jurisprudence* (Leiden, , Brill, 2000)
- ✓ Rula Jurdi Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire* (London, I. B. Tauris ,2015)
- ✓ Rudi Matthee, *The Pursuit of Pleasure: Drugs and Stimulants in Iranian History, 1500-1900*, Mage (Bethesda, 2005)

- ✓ Heinz Halm, Shi'a Islam: From Religion to Revolution, Markus Wiener Pub; Second Printing edition (Princeton, 1996)
- ✓ Wilferd Madelung ,The Succession to Muhammad: A Study of the Early Caliphate, Cambridge University Press (Cambridge, 1998)
- ✓ Wilferd Madelung ٭Religious Trends in Early Islamic Iran (Columbia Lectures on Iranian Studies) State Univ of New York (New York, 1988)
- ✓ The Spirituality of Shi'i Islam: Belief and Practices, Mohammad Ali Amir-Moezzi, I. B. Tauris In Association With The Institute Of Ismaili Studies (London, 2011)
- ✓ Revelation and Falsification, The Kitāb al-qirā'āt of Aḥmad b. Muḥammad al-Sayyārī, Critical Edition with an Introduction and Notes by Etan Kohlberg and Mohammad Ali Amir-Moezzi, Brill (Leiden, 2009)
- ✓ The Twelver Shia in Modern Times, Religious Culture & Political History, Edited by Rainer Brunner and Werner Ende, Brill, (Leiden, 2000)
- ✓ Jonathan P. Berkey, The Formation of Islam: Religion and Society in the Near East, 600-1800 (Themes in Islamic History), Cambridge University Press (Cambridge, 2002)
- ✓ Rémi Brague, The Law of God: The Philosophical History of an Idea, University Of Chicago Press (Chicago, 2007)
- ✓ Patricia Crone, God's Rule - Government and Islam: Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought, Columbia University Press (New York, 2005)
- ✓ Patricia Crone, Roman, Provincial and Islamic Law: The Origins of the Islamic Patronate (Cambridge Studies in Islamic Civilization). Cambridge University Press (Cambridge, 2002)

- ✓ Patricia Crone, *God's Caliph: Religious Authority in the First Centuries of Islam* (University of Cambridge Oriental Publications), Cambridge University Press; Reprint edition (Cambridge, 2003)
- ✓ Roy Mottahedeh, *Loyalty and Leadership in An Early Islamic Society*, I. B. Tauris; Revised edition (London, 2001)
- ✓ Abdelmajid Sharfi, *Islam: Between Divine Message And History*, Central European University Press (Budapest, 2005)
- ✓ Aziz Al-Azmeh, *The Emergence of Islam in Late Antiquity: Allah and His People*, Cambridge University Press (Cambridge, 2014)
- ✓ Linda S. Walbridge, *The Most Learned of the Shi`a: The Institution of the Marja` Taqlid*, Oxford University Press (Oxford, 2001)
- ✓ Meir Litvak, *Shi'i Scholars of Nineteenth-Century Iraq: The 'Ulama' of Najaf and Karbala*, Cambridge University Press (Cambridge, 2002)
- ✓ Amirhassan Boozari, *Shi'i Jurisprudence and Constitution, Revolution in Iran*, Palgrave Macmillan, (New York, 2011)
- ✓ Ahmad Moussavi Kazemi, *Religious Authority in Shi'ite Islam; From the Office of Mufti to the institution of Marja*, (Malaysia, International Institute of Islamic Thought, 1996)
- ✓ L. Clarke (Editor, Translator), *Shiite Heritage*, (Texas, Eagle's Nest Publications, 2001)
- ✓ Orkhan Mir-Kasimov, *Words of Power: Hurufi Teachings between Shi'ism and Sufism in Medieval Islam*, (London, I. B. Tauris In Association With The Institute Of Ismaili Studies, 2015)

- ✓ Nehemia Levtzion (Author), John Obert Voll (Editor), Eighteenth-Century Renewal and Reform in Islam, (Syracuse, Syracuse University Press, 1987)
- ✓ Andrew Newman, Twelver Shiism: Unity and Diversity in the Life of Islam, 632 to 1722 (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013)
- ✓ Martin J McDermott , The theology of al-Shaikh al-Mufid (d. 413/1022), (Beyrouth, Librairie orientale, 1978)
- ✓ Approaches to the Qur'an, ed. G. R. Hawting, (London, Routledge, 2005)
- ✓ Religion and Society in Qajar Iran, ed. Robert Gleave, (London & New-York, Routledge, 2009)
- ✓ Religion and Politics in Iran. Shi'ism from Quietism to Revolution, ed. N.R. Keddie, (New Haven, Yale University Press, 1984)

حقوق معنوی

- اختصاص - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

